
KAN BOLAG TILLERKÄNNAS MÄNSKLIGA RÄTTIGHETER?*

Jan Södergren**

---

1. INLEDNING

Om frågan ställs som i rubriken, kan ämnet för dagen möjligen synas kontroversiellt. Man tänker ju sig gärna mänskliga rättigheter, såsom de kommer till uttryck i Europakonventionen, som individbaserade rättigheter som inte kan tillkomma juridiska personer. Jag kommer på detta seminarium behandla detta ämne.

Ämnet är emellertid i huvudsak en täckmantel för seminariets egentliga ämne, vilket är Europadomstolens ibland mycket dynamiska tolkning. Frågan om bolags rättigheter tjänar som ett utmärkt exempel på sådan dynamisk tolkning. I detta sammanhang skall jag också diskutera den senare utvecklingen i Högsta domstolen, som också synes ha tagit steg mot en dynamisk tolkning av konventionsrätten.

2. ALLMÄNT OM BOLAGS RÄTTIGHETER

För att börja med en avdramatisering kan redan här sägas att frågan om bolags rättigheter egentligen aldrig har varit kontroversiellt. Veterligt kom det första

---

* Artikeln bygger på ett seminarium den 21 november 2006 i regi av Institutet för kommersiell rätt. Det har gjorts vissa tillägg, huvudsakligen bestående av exakta referenser. Det förekommer också en referens till min artikel i ERT 2007 s. 13, Axplock VI, som ju inte var skriven vid seminarietillfället, men som berör frågor som också berördes vid seminariet. Moderator för seminariet var prof.em. Ulf Bernitz. Chefsjuristen på Centrum för rättvisa kommenterade.

Seminariet följdes av en livlig och stundtals polemisk debatt. Detta gällde inte minst Konventionens s.k. horisontella effekt enskilda sinsemellan. Synpunkterna var intressanta, men jag håller i huvudsak inte med de ståndpunkter som kom till uttryck. Jag kommer dock inte redovisa synpunkterna här, utan jag vidhåller vad som framkommer i artikeln. Jag nämner det dock som en uppmaning till dem som hyser en annan uppfattning att bemöta, exempelvis i denna tidskrift.

** Advokat, verksam på J. Södergren Advokatbyrå AB.

målet redan 1979.¹ *Times Newspapers Limited* klagade tillsammans med ett antal journalister på tidningen *Sunday-times*, på ett föreläggande av nationell domstol att inte sprida viss information. Föreläggandet var riktat såväl mot tidningen som dess anställda. Europadomstolen fann att detta utgjorde ett brott mot artikel 10 och gjorde ingen åtskillnad mellan bolag och anställda. Ett annat relativt tidigt mål som kan nämnas är *Lithgow mot UK* från 1986.² Där var det fråga om ersättning för nationaliserade aktier. Såväl juridiska som enskilda personer klagade. Domstolen fann förvisso att det inte förelåg något brott mot egendomsskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet i det konkreta fallet, men väl att bestämmelsen var tillämplig. Europadomstolen har därefter avgjort åtskilliga mål där bolag ensamt eller tillsammans med andra har fått sina anspråk prövade i sak. Ett färskt mål som kan nämnas är *Anheuser-Busch Inc. mot Portugal*.³ Målet hade sin grund i en inhemsk varumärkestvist om det berömda kännetecknet Budweiser för öl. Klagandebolaget klagade över att de hade erhållit rätten till märket som sedermera upphävdes av nationell domstol. Europadomstolen kom förvisso till slutsatsen att egendomsskyddet inte var kränkt i det enskilda fallet, men väl att artikel 1 i första tilläggsprotokollet var tillämpligt.

Det som har varit kontroversiellt, eller i vart fall något komplicerat, var närmast den motsatta situationen. Det har funnits fall där enskilda i egenskap av aktieägare har velat klaga till Europadomstolen, trots att klagomålet istället handlade om bolagets rättigheter. Det har ofta varit i situationer där bolaget har likviderats eller försatts i konkurs. Den inte helt okomplicerade situationen har då uppstått om huruvida de enskilda har kunnat utgöra ett ”offer” i konventionsrättslig mening samt därmed ha talerätt inför Europadomstolen. Jag skall inte fördjupa mig allt för mycket i denna fråga här. Jag får i huvudsak hänvisa till en artikel av *Lisa Vinberg* i denna tidskrift.⁴

Normalfallet är emellertid att om klagomålet primärt har rört bolagets rättigheter, snarare än aktieägarnas, så är det bolaget som har talerätt i Europadomstolen. Det har för övrigt hänt att helt upplösta bolag alljämt har bibehållit sin talerätt, trots att det inte längre enligt den nationella rätten kan ikläda sig förpliktelser eller erhålla rättigheter. Detta hände i fallet *Capital Bank AD mot Bulgarien*.⁵ Banken hade fått sin licens indragen och hade till följd därav trätt i likvidation. Banken företrädde inför Europadomstolen av tidigare styrelseledamöter och aktieägare, som emellertid snarare uppträdde som ombud än att klaga

¹ *Sunday-times mot UK*, dom den 26 april 1979, Serie A nr. 30.

² Dom den 8 juli 1986, Serie A nr. 102.

³ Dom i Grand Chamber den 11 januari 2007, mål nr. 73049/01. Målet avgjordes av kammare den 11 oktober 2007.

⁴ ERT 2004 s. 390, Aktieägarande och egendomsskydd – vem har talerätt i Europadomstolen, bolag eller aktieägare?

⁵ Dom den 24 november 2005, mål nr. 49429/99.

för egen del. Den Bulgariska regeringen hävdade att banken till följd av att den upphört att existera, inte kunde utgöra ett offer enligt artikel 34 i Konventionen.⁶ Detta utgör också ett exempel på Europadomstolens dynamiska tolkning, varför det finns anledning att citera Domstolen. Domstolen hänförde sig först till den ofta uttryckta devisen att Konventionen måste tolkas så att rättigheterna upprätthålls praktiskt och effektivt i motsats till teoretiskt och illusoriskt.⁷ Den fortsatte:

While under Article 34 of the Convention the existence of a “victim of a violation” is indispensable for putting the protection mechanism of the Convention into motion, this criterion cannot be applied in a rigid, mechanical and inflexible way throughout the whole proceedings. As a rule, and in particular in cases which, as the one at hand, primarily involve pecuniary, and, for this reason, transferable claims, the existence of other persons to whom that claim is transferred is an important criterion, but cannot be the only one. Human rights cases before the Court generally also have a moral dimension, which it must take into account when considering whether to continue with the examination of an application after the applicant has ceased to exist. All the more so if the issues raised by the case transcend the person and the interests of the applicant.

The Court has repeatedly stated that its judgments in fact serve not only to decide those cases brought before it but, more generally, to elucidate, safeguard and develop the rules instituted by the Convention, thereby contributing to the observance by the States of the engagements undertaken by them as Contracting Parties. Although the primary purpose of the Convention system is to provide individual relief, its mission is also to determine issues on public-policy grounds in the common interest, thereby raising the general standards of protection of human rights and extending human rights jurisprudence throughout the community of Convention States (...).

Det är för det första intressant hur Domstolen i tämligen starka ordalag framhåller den prejudicerande effekten av dess avgörande och Domstolens roll som *policy-maker*.

Domstolen noterade därefter att klagandena klagade just på den process som ledde fram till indragningen av licensen, vilket i sin tur ledde till likvidationen. Under sådana omständigheter var det nödvändigt att banken behöll sin klagorätt. Domstolen avfärdade således regeringens preliminära invändning om att banken inte kunde utgöra ett offer. Domstolen fann också att det förelåg brott mot rättvis rättegång i artikel 6 samt brott mot egendomsskyddet.

Således tillkommer vissa rättigheter i Konventionen inte enbart existerande bolag, utan även i vissa fall bolag som har upphört att existera.

---

⁶ Den ”officiella” svenska översättningen använder inte begreppet ”offer”, vilket är olyckligt eftersom det är ett sådant centralt konventionsrättsligt uttryck. Den officiella engelska versionen använder emellertid begreppet ”victim”.

⁷ St. 76.

3. VILKA RÄTTIGHETER KAN BOLAG ÅBEROPA?

Det är således helt klart att rättigheterna i Konventionen också kan åberopas av bolag och andra juridiska personer. Vilka rättigheter får närmast avgöras utifrån rättigheternas karaktär och de konkreta omständigheterna i fallet. Det är tydligt – vilket också kommer att framgå nedan – att man vid en sådan bedömning inte får inta en strikt formalistisk eller traditionellt svensk rättspositivistisk approach. Det går inte att stirra sig blind på ordalydelsen i konventionstexten. Det krävs en stor portion av sunt förnuft. Det är inte heller möjligt att enbart se till existerande praxis och dra slutsatsen att det inte föreligger något ”*entydigt stöd i Europadomstolens praxis*”; en metod som svenska domstolar inte sällan tillämpar för att underkänna en konventionsinvändning. Det är vanskligt att förutse Europadomstolens utveckling i praxis och framförallt att dra slutsatsen att rättsutvecklingen är färdig och att alla svaren redan finns, utan konventionen är stadd i ständig utveckling. Jag kommer senare redogöra för vissa tolkningar företagna av Domstolen, som milt uttryckt måste betraktas som ”vågade”.

När de gäller vilka rättigheter som bolag bör kunna åberopa gör jag här en kort icke uttömmande genomgång. Det går väl inte så långt som att ett bolag kan åberopa artikel 2 och rätten till liv, när ett bolag likvideras. Naturligtvis! Däremot är ju bolag i sig egendom och kan ju också själv äga egendom, så artikel 1 i första tilläggsprotokollet kan – som framgår av *Capital Bank* – vara tillämpligt. Ett annat som är värt att nämna är *Sovtransavto mot Ryssland*⁸ från den 25 juli 2002. Det var där bl.a. fråga om utspädning av aktier – där utspädaren/majoritetsägaren t.o.m. var ett privat subjekt. Utspädningen ansågs i det konkreta fallet strida mot egendomsskyddet.

I övrigt har bolags egendomsskydd prövats i många fall – i olika hänseenden och under de mest skiftande omständigheter. Att bolags egendom skyddas av Konventionen är därför – och kanske föga förvånande – helt okontroversiellt i konventionsrättsligt hänseende.

Detta gäller likaså – eller kanske t.o.m. i högre utsträckning – bolags rätt till rättssäkerhetspaketet i artikel 6, d.v.s. rätt till rättvis rättegång i ett kontradiktoriskt förfarande med samma rättigheter som motparten, inför opartisk domstol, inom skälig tid o.s.v. Det är ju inte så svårt att förstå. Varför skulle bolag inte ha rätt till rättssäkerhet. Det är i vart fall okontroversiellt vad gäller processer som berör bolags civila rättigheter och skyldigheter – d.v.s. det som kommer under det som brukar betecknas som ”the civil head”.

Men hur är det med ”the criminal head” – d.v.s. brottmål. Jag återkommer till den frågan. Men om vi först skall avsluta denna kanske inte helt uttömmande inventering av vilka rättigheter som bolag kan – eller inte kan – åberopa.

---

⁸ Dom den 25 juli 2002, i mål nr. 48553/99.

Det är ju svårt att tänka sig att ett bolag kan torteras, såväl fysiskt som psykiskt. Så artikel 3 är väl inte särskilt aktuell. Bolag kan ju inte heller fysiskt frihetsberövas – så artikel 5 är väl inte heller aktuell.

Vad gäller om de mer s.a.s. demokratiska och politiska rättigheterna? Allmän rösträtt tillkommer tveklöst enbart fysiker.

Men man behöver knappast ett explicit stöd i Europadomstolens praxis om att arbetsgivare – inte bara fysikerna utan även bolagen – har en rätt att organisera sig enligt den s.k. positiva föreningsfriheten i artikel 11 – exempelvis i syftet att kunna stå emot stridsåtgärder från arbetstagarorganisationer eller för att själva kunna stå starkare vid stridsåtgärder samt för att lobba avseende vissa politiska frågor. Och det är helt klarlagt i Europadomstolens praxis att det finns en principiell rätt för bolag att stå utanför en sådan organisation om den inte vill. D.v.s. bolag har också en negativ föreningsfrihet och detta även om Sveriges Byggnadsarbetareförbund synes göra gällande motsatsen i pågående process inför AD.

Inte heller lär man behöva ett explicit stöd för att bolag har yttrandefrihet. Man skulle väl förvisso kunna tänka sig en ordning där man sade att yttrandefriheten tillkommer de fysiker som bedriver verksamhet, är ställföreträdare eller anställda i bolag – för rent faktiskt kan ju inte ett bolag yttra sig, utan det är ställföreträdarna och andra företrädare eller anställda – som yttrar sig. Men nu är det faktiskt så att bolag har yttrandefrihet, vilket bl.a. framgår av målet Bladet Tromsø mot Norge – för att nämna ett exempel. Norge fälldes av Europadomstolen för att Bladet Tromsø hade fällts av norska domstolar för förtal, med anledning av en viss inte helt okontroversiell sälvfångstinspektör hade yttrat i tidningen. Vill någon läsa vidare om den bakomliggande historien kan man väl läsa NJA 1998 s. 817.

Men om vi då återgår till artikel 6 och det som hamnar under "the criminal head".

Hur är det med oskuldspresumtionen i andra stycket och de minimirättigheter i brottmål som följer av tredje stycket. Ja, för det första är det inte uteslutet att vissa av minimirättigheterna i tredje stycket gäller även om det inte är fråga om brottmål.

Därutöver kan ju bolag i Sverige bli utsatta för förfaranden som även enligt svensk rätt vore att betrakta som en brottmålsprocess. Straffrättsliga sanktioner kan utdömas. Vi har ju företagsbot. Det kan ju vara av intresse att här nämna slutet på visan på brottmålet med anledning av problemen med Hallandsåsen. Vissa företrädare för bl.a. banverket var ju åtalade. Åklagaren förde även talan mot banverket om företagsbot. Fysikerna friades slutligen, men Banverket fälldes och företagsbot utdömdes – efter en tur först upp till HD och tillbaka till tingsrätten. Då hade emellertid processen dragit ut så lång tid att det även enligt Helsingborgs tingsrätt utgjorde ett brott mot time-delay regeln i artikel 6:1. Som kompensation för detta sänkte tingsrätten företagsboten från 3 miljoner

till 1,5. Lite tillspetsat skulle man kunna säga att Banverket annars hade haft en skadeståndsfordran mot staten för den långa handläggningstiden i målet, vilket en svensk domstol i princip hade haft en skyldighet att döma ut – NJA 2005 s. 462 – om Banverket inte hade kompenserats med en lägre företagsbot.

Men dessutom kan det ju hända att ett bolag i sig utsätts för något som i autonomt konventionsrättsligt hänseende är att hänföra till ett brottmål. Vi har ju skattetillägsprocesserna – Västberga Taxi AB mot Sverige. Även marknadsstörningsavgifter och motsvarande torde utgöra en påföljd av brott – i vart fall enligt Europakonventionen. Det kan knappast råda tvivel om att – även när det gäller mål om marknadsstörningsavgifter och tvivelsutan i skattetillägsfall – att sådana bolag har rätt till tillgång till effektiv domstolsprövning och rätt till avgörande inom skälig tid i artikel 6:1.

Det vore närmast osannolikt att rättigheterna i tredje stycket inte skulle tillkomma bolag i dylika processer, b) att få tillräcklig tid och möjlighet att förbereda sitt försvar,

d) att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot det samt att själv få vittnen inkallade och förhörda under samma förhållanden som vittnen åberopade mot honom, o.s.v.

Det hänger inte på huruvida den som är instämnd i en process som kan leda till vad som utgör en påföljd av brott är ett bolag eller en fysiker, utan istället om den inhemska processen enligt Europadomstolens uppsatta kriterier faller under ”the criminal head” – eller på svenska om den utgör en anklagelse om brott.

I Västberga Taxi AB – som visserligen prövades tillsammans med dess företrädare Vulic – fann Europadomstolen att artikel 6 var tillämplig på fallet under the criminal head. Den gjorde inte någon åtskillnad beroende på att en av parterna var ett bolag.

Detta framgår ju också av att Europadomstolen också prövade oskuldspresumtionen i artikel 6:2 – regeln om oskuldspresumtionen var således tillämplig på fallet, även avseende den klagande som var ett bolag. I fallet ansåg dock inte Europadomstolen att det förelåg ett brott mot oskuldspresumtionen. Man hade att pröva om en verkställighet före det att domstol hade prövat skuldfrågan, utgjorde ett brott mot rätten att betraktas som oskyldig intill dess en domstol i laga ordning hade fastställt skulden. I fallet kom man fram till att tillåtligheten av verkställighet före domstolsprövning alltid måste underkastas noggranna övervägande – *must be set under a strict scrutiny*. Men eftersom skatteskulden i sig – skattetillägget förutan – hade räckt för att sätta bolaget i konkurs – var inte oskuldspresumtionen kränk. Men principen var tillämplig på fallet.

Oskuldspresumtionen innefattar dock mer än ett visst skydd mot verkställighet av en påföljd som av Europadomstolen betraktas som en brottmålsföljd. Det finns också ett skydd mot att i domar, parallella förfaranden eller annars offentligt – bli utpekade som skyldiga, innan en domstol i laga ordning har fast-

ställt skulden. Detta följer bl.a. av fallet *Allenet de Ribemont mot Frankrike*. Klaganden blev vid en presskonferens som hölls av Paris borgmästare och polis-chef utpekad som skyldig till ett mord. Utpekandet ansågs utgöra ett brott mot oskuldspresumtionen. I svensk rätt skulle vi – när det gäller enskilda – kalla det för förtal som kan utgöra ett brott enligt BrB 5 kap. 1 §, d.v.s. att utpeka någon som brottslig.

Oskuldspresumtionen omfattar således också den situationen, åtminstone om det görs av personer som företräder myndigheter och staten.

Jag skall inte här diskutera distinktionen mellan vad som är att ”uttrycka misstanke” – som är tillåtet – och ”uttrycka skuld” – som då principiellt inte är tillåtet. Jag skall här inte heller diskutera om den gäller enskilda sinsemellan – eller som man uttrycker det inom EG-rätten – har horisontel direkt effekt. Europadomstolen använder termen positiva förpliktelser. Men jag kan säga så mycket att det antyds att så är fallet i det tidigare nämnda – *Bladet Tromsø mot Norge*. I den inhemska processen var det fråga om *Bladet Tromsø* skulle fällas för förtal, bl.a. för att man utpekade identifierbara sälfångsjägare som brottsliga. Europadomstolen beaktade uttryckligen sälfångstjägarnas rätt till att betraktas som oskyldiga enligt 6:2. Dock fann man i det enskilda fallet att publiceringsintresset vägde över.

Men vi kan ju konstatera att oskuldspresumtionen som princip även gäller bolag – och det skulle vara svårt att förstå ett eventuellt argument om att den inte skulle gälla i den del den skyddar någon från att bli utpekad som skyldig, före det att domstol i laga ordning har fastställt skulden – eller?

Jag bedömer det också som högst sannolikt att det även gäller enskilda sinsemellan. D.v.s. även ett bolag skyddas principiellt under oskuldspresumtionen från att bli utpekad som brottsligt av ett annat privat subjekt – exempelvis en tidning. Enligt min bestämda uppfattning är det då ytterst inhemska domstolar som har att upprätthålla detta skyddet och ytterst måste detta ske genom att svensk domstol kompenserar för denna kränkning genom att på talan av den kränkte – även om detta är ett bolag – förplikta sagesmannen att utge skadestånd – åtminstone om det inte finns något annat sätt att kompensera för kränkningen.

Låter det halsbrytande? Men jag hävdar att det principiellt är så enligt konventionsrätten. Jag hinner inte gå in på det här, men vad avser Konventionens s.k. horisontella effekt och inhemska domstolars skyldighet att tillämpa konventionen även horisontellt, kan jag hänvisa till vad jag skriver i ERT 2005 s. 662 – *Axplock 5* – här s. 669.

Men kort kan jag ju säga att det hänger samman med principerna om att det i första hand ankommer på staterna att hantera och kompensera konstaterade kränkningar i det inhemska systemet, subsidieritetsprincipen och att detta ytterst måste ske genom att staterna enligt artikel 13 tillhandahåller effektiva rättsmedel – helst domstolar – att föra talan om rimligt grundade påståenden

om konventionsbrott inhemskt, vilket innefattar skadestånd i vart fall i sådana fall där annan kompensation inte är möjlig – samt principen om att i stort sett samtliga rättigheter gäller enskilda sinsemellan.

Jag är inte ensam om att hysa denna åsikt om innehållet i konventionsrätten. I nämnda avsnitt i Axplock V citerar jag även en engelsk framställning, där den horisontala effekten framhålls och att denna främst upprätthålls genom att skadelidanden vänder sig till inhemska domstolar – som därigenom uppfyller den statens konventionsförpliktelser.

Under alla förhållanden. Hur halsbrytande denna tolkning än må verka – så vidhåller jag denna ståndpunkt intill dess någon kan övertyga mig om att annat gäller. För om den motsatta ståndpunkten skulle gälla – skulle det innebära ett undantag från subsidiaritetsprincipen, effektivitetsprincipen och principen om positiva förpliktelser – horisontell effekt. Något sådant undantag har inte jag sett. Och den som påstår det, har också att visa stöd för det.

Det verkar som HD kommer att pröva just en sådan fråga inom kort, där det är fråga om en enskilds rätt till skadestånd från ett försäkringsbolag som under en längre tid smygfilmade henne, eftersom man misstänkte försäkringsbedrägeri. Whiplash – så klart.

Men åter till en fortsättning på mitt påstående om att bolag skyddas mot att bli utpekade som brottsliga, även i media, före det att en domstol i laga ordning har fastställt skulden.

Vi kan ju för det första konstatera att något sådant skydd för bolag inte finns i svensk rätt. Ekonomiskt förtal erkänns ju inte i Sverige. Visst skydd finns ju under marknadsföringslagen, men inte för uttalanden i media eller från myndighetspersoner. Nåja, visst skydd kan väl anses finnas enligt Skadeståndslagen 3 kap. 3 §, d.v.s. skada som vållas av att en myndighet genom fel eller försumelse lämnar felaktiga upplysningar eller råd. Men denna bestämmelse begränsas ju av ”särskilda skäl” och det är ytterst osäkert hur långt den sträcker sig. Ett visst skydd kan väl även tankas finnas under det allmänna tjänstefelsansvaret och det skadeståndsansvar som kan följa därav. Men det är osäkert även här hur långt det sträcker sig.

Under alla förhållanden så gäller inte ekonomiskt förtal i Sverige och något sådant skydd finns inte mot medier.

Jag menar dessutom att skyddet för bolags ”integritet” sträcker sig längre än att enbart omfatta utpekande av skuld. Jag menar att bolag även skyddas mot andra ”förtalsuppgifter”. Jag menar att bolag principiellt även har ett visst skydd mot spridning av andra chikanerande uppgifter – än information om ren brottslighet. Vad säger då svensk lag om detta.

OK, vilken bestämmelse hänger jag då upp detta med att ekonomiskt förtal på?

Jag menar att den bestämmelsen är artikel 8 och rätten till personlig integritet. Denna bestämmelse skyddar ju envars rätt till respekt för sitt privat- och familjeliv, sitt hem och sin korrespondens.

Och nu tror ni kanske att det här är stand up comedy. Kan ett bolag – kan överhuvudtaget andra subjekt än enskilda ha rätt till privatliv? Kan bolag överhuvud skyddas under någon rättighet i artikel 8? Ja, förutom sin korrespondens då, möjligen.

Innan ni instämmer i ett unisont NEJ, skulle jag vilja utveckla detta lite – och samtidigt försöka beskriva Europadomstolens dynamiska tolkning och Europakonventionens ständiga utveckling i syfte att stå i samklang med det moderna samhället – *present day conditions*, som Europadomstolen brukar uttrycka det.

Den som vill läsa en som jag uppfattar det kritisk hållning till Europadomstolens dynamiska tolkning, bör läsa Olle Abrahams framställning i ERT 2006 s. 286, *The relation between National Courts and the European Courts*.

Men faktum kvarstår – Europadomstolens tolkningar är många gånger vad man säger dynamisk – även i frågor om när bolag anses ha drabbats av brott mot Konventionen. Vi kommer att märka det.

Jag har förvisso inget uttryckligt stöd för att bolags integritet skyddas av artikel 8 i Europadomstolens praxis. Men låt oss titta på en annan dynamisk tolkning innan ni helt avfärdar mitt påstående.

Om jag säger att jag har uttryckligt stöd för att ett bolags huvudkontor har skydd under rätten i artikel 8 till sitt *hem*? För det har jag nämligen.

Fallet heter *Societe Colas Est m.fl. mot Frankrike* (dom den 16 april 2002). Omständigheterna var som följer. Tre vägbyggnadsbolag misstänktes för karttillbildning. Det är tydligen inte bara i Sverige som vägbyggnadsföretag misstänks för sådant. Det gjordes s.k. gryningsräder på respektive huvudkontor, avdelningskontor och verksamhetsplatser. Lägg märke till att det inte var frågan om sådana åtgärder i någon enskilds hem och någon enskild var inte heller klagande i målet.

Det beslagtogs vissa dokument och bolagen bötfälldes så småningom, varpå bolagen drog ner fallet till Europadomstolen. De klagade på det sätt gryningsräderna hade genomförts och att det inte fanns rättsligt grund för husrannsakan i det enskilda fallet. Man åberopade rätten till sitt *hem* under artikel 8.

För att visa på Europadomstolens dynamiska tolkning skall jag något uppehålla mig vid Domstolens domskäl och vissa formuleringar. Europadomstolen hade således först att ta ställning till om artikel 8 överhuvud var tillämplig i fallet.

Europadomstolen noterade först uttryckligen att det i förevarande fall var fråga om juridiska personer – till skillnad från vissa andra i övrigt snarlika fall där Europadomstolen fällt för tvivelaktiga husrannsakingar – som klagade på att deras rätt till hem hade kränkts. Domstolen konstaterade därefter att det franska uttrycket *domicile* var vidare än det engelska *home*.

Domstolen var sedan benägen att hänvisa till fallet Chappel mot Storbritanien och att den i det fallet fann att artikel 8 var tillämpligt på en husrannsakan som företogs i en enskilds hem som också var ett bolags registrerade kontor som drevs av den enskilde. Som jag hoppas att ni kommer att märka snart, hänförde sig Domstolen till detta fall – enligt mig – enbart för att visa att man redan tidigare hade tagit ett steg mot den slutsats som man skulle komma till i detta fall.

Härefter vill jag gärna citera domstolen. Översättningen är min. Det är st. 41 i domskälen, om någon vill kontrollera sedan. Domstolen säger så här:

”Domstolen erinrar om att Konventionen är ett levande instrument som måste tolkas i ljuset av den dagsaktuella situationen. Vad gäller rättigheterna i Konventionen som skyddar bolag, skall påpekas att Domstolen redan har erkänt ett bolags rätt under artikel 41 till ersättning för ideellt skadestånd, till följd av en kränkning av artikel 6 i Konventionen. För att bygga vidare på dess dynamiska tolkning, anser Domstolen att tiden nu är inne för att anse att rättigheterna som garanteras i artikel 8 i vissa situationer kan konstrueras så att rätten till respekt för ett bolags registrerade huvudkontor, avdelningskontor eller andra verksamhetsplatser innefattas.”

Ett bolag har alltså – åtminstone i vissa situationer – rätt till skydd för sitt hem – trots att ett kontor svårligen enligt ordalydelsen – även det franska domicile – kan betraktas som någons hem. Möjligen undantaget extrema arbetsnarkomaner då, kanske. Och det var Domstolens dynamiska – present day conditions – som motiverade utgången.

Innan jag ger mig i kast med att försöka motivera varför bolag kan ha rätt till viss skydd för spridning av starkt ofördelaktiga uppgifter, vill jag ta ytterligare fasta på vad Domstolen sa i Colas – eller rättare sagt vad man hänvisade till.

Domstolen nämnde ju också att den tidigare utdömt ideellt skadestånd till ett bolag. Den syftade då på fallet Comingersoll mot Portugal (dom den 6 april 2000). Det kan finnas skäl att även redogöra lite för domskälen i Comingersoll, som i sak handlade om långsam handläggning. Det följer lite mönstret i Colas och är lite av den stil som Domstolen använder när den tar ett vad den befarar kontroversiellt steg.

Först underströk Domstolen att den i ett tidigare fall har uttalat att den inte hade anledning att uttala sig om ett yrkande av ett bolag om ideellt skadestånd, (*Immobiliare Saffi mot Italien*) men att detta inte uteslöt att kommersiella bolag har rätt till sådant. Huruvida ersättning skall utgå beror enligt Domstolen på omständigheterna i det enskilda fallet.

Sedan refererade Europadomstolen till fall där den utdömt ideellt skadestånd till andra organisationer – dock inte bolag, men till en ideell förening [*Vereinigung Demokratischer Soldaten Österreichs och Gubi mot Österrike* – artikel 11] och i ett annat fall ett politiskt parti [*Freedom and Democracy Party (Özdep) mot Turkiet*, artikel 10 och 13].

Sen hänvisade Domstolen till att den företagit en komparativ studie av rättsläget i olika stater inom Europarådet. Någon enhetlig rätt till ideellt skadestånd kunde den inte finna, men noterade att praxis i flera stater utvisade att juridiska personer inte utesluts från möjligheten till kompensation för ideell skada.

Därför – och med beaktande av Domstolens egen praxis samt att rättigheterna i konventionen måste tolkas så att de blir praktiska och effektiva – kunde inte sådant skadestånd till juridiska personer uteslutas. Skyddet mot långsamma handläggningar kunde inte upprätthållas om inte ideellt skadestånd kunde utgå för bolag, sa man.

Den slog fast att ideellt skadestånd kunde utgå för skador avseende ”*bolagets rykte, osäkerhet i beslutsplanering, avbrott i ledningen av bolaget (för vilka det inte finns någon exakt metod för att bedöma konsekvenserna) och slutligen, om än i mindre utsträckning, den oro och de olägenheter som ledning har fått utstå*”.

Domstolen utdömde också ideellt skadestånd i fallet.

I vart fall en tjänsteman – eller rättare sagt en tjänstekvinna hos JK – anser att ideellt skadestånd till bolag är helt främmande för svensk rätt. Om man skall tolka henne välvilligt, så menar hon utanför de direkt lagfästa områdena – som skadestånd till följd av exempelvis immaterialrättsintrång – som ju innefattar rätt även till ideellt skadestånd. Och på exempelvis arbetsrättens område.

Nåväl, ideellt skadestånd kan också utgå för brott mot Europakonventionen – inte bara för brott mot långsam handläggning och artikel 6 – utan även för andra brott – exempelvis brott mot egendomsskyddet. Det tidigare nämnda Sovtransavto är ett exempel på detta – fallet med utspädning av värdet på aktier.

Är vi nu mogna för att analysera om bolag även har rätt till skydd för privatlivet – eller rättare sagt för bolags rykten?

Vi kan ju först notera att Domstolen i Comingersoll sa att skadestånd kunde utgå för skador *på bolagets rykte*. Men detta är knappast tillräckligt för att dra slutsatsen att bolag också kan åberopa rätten till privatlivet som skydd för spridning av chicanerande uppgifter.

Men vad har då Domstolen sagt hittills om begreppet privatliv – som är relevant i detta hänseende. Jo, i fallet *Niemietz mot Tyskland*⁹ sa man ungefär följande. I fallet var det fråga om husrannsakan på en advokatbyrå.

- 1) Det var ej möjligt eller nödvändigt att försöka formulera en uttömmande definition av ”the notion of private life”, men det skulle vara allt för strikt att begränsa det till den inre cirkeln av en enskilds personliga liv eftersom människor interagerar med andra.
- 2) Vidare, det saknas principiellt anledning att utesluta yrkesmässiga eller affärsmässiga aktivitet, eftersom det är genom yrkeslivet som majoriteten av människor har de största möjligheterna att utveckla relationer med

---

⁹ Dom den 16 december 1992, Serie A nr 251-13.

andra och att det inte alltid är möjligt att särskilja yrkes eller affärlivet från det privata.

- 3) Dessutom kunde det leda till olikbehandling. Personer vars yrkes- och affärliv var starkt förknippade skulle i så fall i princip stå utan skydd.
- 4) Allmänt sett, uttalade domstolen, skulle en tolkning innebärandes att rätten till privatliv även innefattade yrkes- och affärlivet vara mer i överensstämmande med artikel 8:s syfte.
- 5) Domstolen antydde dock att exempelvis en proportionalitetsprövning i gengäld kan bli något mer strikt när det gäller yrkes- eller affärlivet.

Nu påstår jag inte att Domstolen – när den avgjorde Niemetz 1989 – ens antydde att skyddet kunde utsträckas till att gälla även bolagen i sig själva. Man pratar fortfarande om individens yrkes- och affärliv.

Men jag utesluter inte alls att Domstolen idag – om frågan ställs på sin spets – skulle kunna nå en sådan slutsats. Jag kan åtminstone se hur Domstolen skulle resonera och argumentera OM den skulle vilja ta ett sådant steg. Som jag nämnde tidigare, så skyddas ju bolag även av oskuldspresumtionen och det skulle vara svårt att se varför spridning av brottanklagelser skulle falla utanför detta skydd. Om man därtill beaktar att skydd föreligger för bolags kontor, under skyddet för hem, så kommer man närmare. Därifrån är inte steget långt till att anse att det även finns ett principiellt skydd för andra ofördelaktiga uppgifter än rena brottsanklagelser.

Domstolen skulle vidare kunna hänvisa till present day conditions och effektivitetsprincipen och säga att nu var tiden mogen att utsträcka integritetsskyddet i artikel 8 även till kommersiella bolag; kanske inte bara bolag där ett fåtal ägare är starkt förknippade med bolaget.

Ett alternativ vore att Domstolen skulle ta det på egendomsskyddet i artikel 1 i första tilläggsprotokollet. Domstolen uttalade – in casu [det gör Domstolen nästan alltid] nämligen i fallet Buzuesco mot Rumänien (dom den 24 maj 2005) att tillämpligheten av P1-1 utsträcker sig till en advokatpraktik och dess goodwill, ”eftersom dessa utgör enheter av visst värde och som i många hänseenden har karaktären av privata rättigheter som således utgör egendom i egendomsskyddets mening”.

Det är därför min uppfattning att bolag principiellt skyddas av vad vi i Sverige brukar benämna som förtalsuppgifter. Det är en annan sak att skyddet vid en proportionalitetsprövning högst sannolikt är svagare än skyddet för enskilda individer.

Om Europadomstolen håller med i detta resonemang återstår väl att se. Åtminstone jag är av uppfattningen att tolkningen inte är så halsbrytande att den kan betraktas som osannolik. Man kan ju tänka sig att frågan i vart fall hamnar på Europadomstolens bord så småningom.

Som sagt. Ekonomiskt förtal är ju tillåtet i Sverige. Det finns andra situationer. En påstått felaktig betalningsanmärkning hos UC kan vara svår att bli av med – särskilt som en anmärkning registreras redan genom att ärendet kommer in till Kronofogden – och UC – milt uttryckt är restriktiva med att ta bort dem.

Jag har skrivit om ett sådant fall i ERT – och kallat det UC målet. Ett bolag stämde UC på skadestånd för en påstått felaktig registrering och återopade artikel 8 – eftersom det syntes saknas inhemska grund. Registreringen var i enlighet med svensk lag. Tingsrätten ogillade käromålet med hänvisning till att konventionen inte gäller enskilda sinsemellan. En tämligen inskränkt syn på Konventionen – för att inte säga direkt felaktig. Hovrätten fastställde tingsrättens domskäl i denna del. Eftersom UC alltid har forum Stockholms tingsrätt, vore det skäligen utsiktslöst för någon annan att stämma UC. Man kan alltså gå raka vägen till Strasbourg – utan att först passera gå – d.v.s. uttömma inhemska rättsmedel.

Om tingsrätten och hovrättens syn på Konventionen var inskränkt, så kanske ni ändå menar att man i det inhemska systemet inte skall gå före på det sätt som jag beskrev om bolag och rätten till privatliv.

Ok – låt gå för det då. Men hur bör man förhålla sig i det inhemska systemet? Vi kan nu bortse från bolags eventuella rätt till privatliv. Mera allmänt alltså. Skall man göra som Regeringsrätten gjort i några fall för inte så länge sedan? Man konstaterar att mycket talar för att en viss inhemska tillämpning eller visst inhemska rättsläge talar för att det strider mot Konventionen, men att det inte finns något entydigt stöd i Europadomstolens praxis.

In dubio kontra Konventionen alltså. Vi kan ju först konstatera här att man inte får någon större hjälp av institutet fördragsvänlig tolkning i detta fall, d.v.s. att konventionen skall gå före vid konflikt med alla inhemska rättskällor utom entydig lag. Sådan tolkning förutsätter först att innehållet i Konventionsrätten först fastställs. Med den approach som jag nämnde nyss – så klipper man det ju innan man kommer fram till att det föreligger en konflikt. Det finns inget entydigt stöd för att det föreligger en konflikt.

Och så har det nog varit i svenska domstolar. Man har – för det fall man inte nöjt sig med att enbart framhålla att ”*det kan inte heller anses att den och den tillämpningen strider mot den så kallade Europakonventionen*” (vilket man har fått läsa ibland) – ganska enkelt tolkat bort konventionen – av det enkla skälet att det nästan aldrig föreligger ett ”entydigt stöd” för ett visst konventionsinnehåll – p.g.a. Europadomstolens ofta mycket kasuistiska domskrivningsteknik.

Så har det väl varit intill nyligen. Åtminstone om man stannar vid Högsta domstolens bedömning av konventionen på senare tid – och vissa underrätter.

Men kan och skall vi i Sverige tolka konventionen så progressivt och aktivt. Vi behöver ju inte ta mitt kanske extrema exempel med bolags rätt till privatliv. Det finns ju grader i helvetet.

Vi kan ju konstatera att HD har dömt ut ideellt skadestånd för långsam handläggning i strid mot artikel 6 – i NJA 2005 s. 462 – trots hårdnackat motstånd från JK och förmodat även dåvarande regeringen och justitiedepartementet. Det finns tecken på att motståndet var kompakt från justitiedepartementets sida. Trots påpekanden från JK om behovet av en lagändring, kom aldrig någon sådan. Det visade sig även att JK var i kontakt med revisionssekreteraren när nyss nämnda HD fall alljämt pågick – låt vara bara för att höra ”hur målet låg handläggningsmässigt”.

Men HD utdömde således skadestånd, trots den svenska allmänna principen att ideellt skadestånd inte utgår utan explicit lagstöd. Tydligt är inte SFS 1994:1219 att anses som ett explicit lagstöd. Trots påstådd avsaknad av sådant stöd, utdömde således HD ideellt skadestånd på konventionsrättslig grund.

Ett än mer tydligt exempel på dynamisk tolkning av HD följer ju av det famösa Pastor Green-målet. NJA 2005 s. 805. Det fanns ju inga hinder för att fälla pastorn för hets mot folkgrupp för hans uttalanden om homosexuella, enligt svensk rätt. Men eftersom det enligt HD var ”sannolikt” att Europadomstolen inte skulle godta en fällande dom, med hänvisning till religions- och yttrandefriheten, så friade som bekant HD. Europakonventionens – inte de internt svenska – regler om skydd för religions- och yttrandefriheten, utgjorde således ratiot för att fria pastorn.

Detta menar jag är exempel på en dynamisk tolkning även av HD när det gäller reglerna i Europakonventionen. Det var ingalunda klart utifrån Europadomstolens praxis att en fällande dom mot pastor Green inte skulle godtas av Europadomstolen. Dess syn på skyddet för homosexuella är mer uttalat än skyddet för exempelvis religion. Min högst personliga uppfattning av rättsläget enligt Konventionen är att Europadomstolen skulle godta en fällande dom mot pastor Green.

Men detta är inte det intressanta. Det intressanta är det säkerhetstänkande som pastor Green-målet enligt mig ger uttryck för. Det är för övrigt inte bara jag som anser att det är uttryck för ett säkerhetstänkande. Även Thomas Bull har välkomnat att HD tog till – som han uttrycker det ”*en viss säkerhetsmarginal för att säkerställa att svensk rätt inte är konventionsstridig*” – på yttrandefrihetens yttersta gren – i JT 2005-06 s. 514 – här s. 533.

Jag menar att detta säkerhetsmarginalstänkandet på inga sätt förts av att HD senare fällde vissa smånassar för hets mot homosexuella – NJA 2006 s. 467. Vad man gjorde i det fallet var att särskilja pastor Green-målet. Bl.a. tog man fasta på att åhörarna i pastor Green-målet frivilligt tog emot budskapet i kyrkan, medan eleverna på den skolan där smånassarna spred sitt budskap inte hade bett om informationen.

Säkerhetsmarginalstänkandet har även kommit till uttryck från svenskt håll tidigare, låt vara att det då har riktat sig mot lagstiftaren. 1999 års Skattetilläggskommitté uttalade i SOU 2001:25 flertalet gånger att Sverige ”*inte skall balan-*

sen på gränsen till vad som kan tänkas strida mot grundläggande mänskliga rättigheter". Denna kommitté var ju anförd av Justitierådet Johan Munck – som även var ordförande i pastor Green-målet.

Vidare har Hans Danelius i sitt anförande en lagrådsledamots tankar om lagstiftningen på juriststämman 2003 – publicerat i SvJT 2004 s. 25 – ett för övrigt hysteriskt roligt anförande – givit uttryck för samma sak. Att det måste finnas en viss säkerhetsmarginal.

Jag är av uppfattningen att åtminstone ett visst mått av säkerhetstänkande i den svenska tillämpningen av Konventionen har kommit för att stanna. Även om det kan dröja innan den smyger sig ner i instanserna och över till andra domstolsgrenar.

Det är ju inte heller något fel utifrån ett konventionsrättsligt perspektiv att ge ett större skydd i den interna rättsordningen, naturligtvis. Eftersom Konventionen stadgar minimirättigheter. Utifrån ett svenskt perspektiv kanske det blir problematiskt i sådana situationer där den svenska regeln entydigt saknar fördragskonformt tolkningsutrymme. Ofta finns det ju sådant. Och detta bör väl utnyttjas i första hand. Men det finns exempelvis kvar vissa uttryckliga fullföljdsförbud i svensk rätt – exempelvis inom familjerätten där nära anhöriga i vissa fall inte har talerätt – som kan ställa till problem.

Men oftast finns det ett fördragskonformt utrymme som inte bara bör utnyttjas när det konventionsrättsliga rättsläget är helt klart. Det bör även användas när rättsläget är något mera osäkert – som exempelvis när det gäller bolags rätt till integritet under artikel 8.

In dubio pro konventionen således.

